

DIN VREMURILE GRELE ALE ROMÂNISMULUI ÎN BASARABIA

Un învățător martir al românismului basarabean

(Opera și martirizarea lui Porfirie Fală)

de

ALEXANDRU RUPA

Locot. Rez. Reg. 1 Vânători „R. F.”

CHIȘINĂU

Tipografia Eparhială „Cartea Românească”

1929

CUVÂNT ÎNAINTE

Sunt în al 11-lea an de la pripășirea mea în Basarabia românească, în care am intrat, adânc emoționat, odată cu primii ostași din Patria-Mumă, cu Divizia de Vânători a dlui general Ion Râșcanu, pentru restabilirea bunei rânduieli în această provincie, chemați fiind de frații noștri basarabeni.

Venit tocmai de pe plaiurile Severinului, acolo unde la tot pasul se găsește un semn, o inscripție, un zid, un rest de pod peste Dunăre, din timpurile strămoșilor noștri romani, sunt unul dintre aceia care socotesc istoria ca o a doua Evanghelie, și numele de *Român*, ca cel mai nobil titlu ce-l poate avea un om.

Trăit în mijlocul dovezilor neîndoioase ale gloriei noastre străbune – podul lui Traian, turnul lui Septimiu Sever, ruinile lagărului roman Drubitae -, mărturii ale căror bătrânețe atinge 2000 mii de ani, vecin cu Cerneții (fosta capitală a județului Mehedinți), în care Tudor Vladimirescu și-a strâns pandurii săi, Basarabia îndepărtată, Basarabia marilor voievozi moldoveni, era pentru mine ca un mit, ca o legendă, ca un magnet, care mă atrăgea la dânsa, pentru studiul ei, pentru cunoașterea oamenilor și faptelor de acolo.

Prilejul fericit mi se ivi, când, în calitate de ostaș al armatei legale române, am pus piciorul pe pământul tinerei republici moldovenești, trecând Prutul pe podul de la Sculeni-Bălți.

Firea mea dornică de cercetări și investigații în domeniul național și cultural, ale căror rezultate să le dau cândva la iveală prin mijlocirea tiparului, a fost cu prisosință satisfăcută.

Evenimentele anterioare și evenimentele petrecute după intrarea Armatei Române în Basarabia sunt atât de interesante, încât asupra lor se vor scrie, cu timpul, zeci de tomuri, descoperindu-se în fiecare din ele noi mărgăritare, noi fapte și oameni, cu care se va îmbogăți șiragul istoriei provinciei dintre Prut și Nistru.

Timpul, însă, acest neînduplecat meșter, cere ca fiecare fapt să se dospească întâi, să prindă gust și preț și numai după aceea să-l arunce în cuptorul istoriei, să-l coacă bine și apoi să-l împartă ca hrană minților doritoare de lumină și inimilor iubitoare de Neam...

Cei 11 ani de ședere în Basarabia au săpat anume impresii în creierul meu, care, pe măsura puterilor mele, vor putea fi cunoscute mai târziu și de alți români, care n-au avut fericirea să vadă, să simtă, să audă, să-i doară sau să-i bucure aceste evenimente.

Firește că, pe de-asupra lucrărilor cu caracter mărunț, socotesc pe mării, dar puținii pionii ai românismului în acest colț înstrăinat de țară, pe acei care la 1917-1918 nu-i puteai afla decât rar de tot și pe care, mâna străinilor și înstrăinaților, i-a pecetluit cu moartea sau cu schingiuri fără seamăn, așa cum istoria ne pomenește de Constantin Brâncoveanu, Tudor Vladimirescu, Horia, Cloșca și Crișan, Caterina Varga, Avram Iancu etc.

Basarabeanul Hodorogea, Simion Murafa și Alexe Mateevici, morți pentru ideea națională, și Porfirie Fală, mucenicul schingiuit de bolșevici la 1918, sunt contribuții proaspete la vechea și bogata istorie a marilor martiri ai românismului.

Porfirie Fală încă trăiește. Printr-o minune a lui Dumnezeu și prin vâjnoasa sa construcțiune de răzeș moldovean, a cărui sămânță nu s-a amestecat în decursul vremurilor cu putregaiul străin, el încă a supraviețuit bătăilor și schingiuirilor, care ar fi răpus pe rând zeci de vieți de oameni mai slabi.

Îl cunosc și mă cunoaște din momentul când s-a întors din spitalul Ștefănești (Botoșani) în urma rănilor dobândite de dânsul de la bolșevici în 1918.

În casa lui din satul Musteața, jud. Bălți, am cantonat imediat ce am trecut în Basarabia, în timp ce el era încă în spital. Soția sa și oamenii din plasa aceea m-au pus la curent cu activitatea acestui mare român, astfel că până la venirea sa din spital, eu îl cunoșteam mai bine decât cei în mijlocul cărora a trăit o viață și pentru luminarea cărora suferise martirajul.

Într-o mută admirație, cu ochii ținți la bandajele spitalicești, cu care îi era împodobit capul, îl ascultam, îl înțelegeam și-l susțineam.

Doar mustățile-i stufoase și ochii albaștri-aprinși erau descoperiți și se mișcau în ritmul vorbelor calde ce-i izvorau din gură, iar restul capului îi era înfășurat în benzile albe ce acopereau rănilor adânci ale topoarelor și ciomegelor bolșevice.

Petele de sânge încheșat, cu care bandajele erau zugrăvite, sunt semnele cu care cartea de față, cam târzie, își scrie slova, ca o pildă de înaltă morală pentru prezenți și viitori, pentru cei ce-și iubesc Neamul și Legea, pentru cei ce doresc binele și luminarea poporului din care fac parte. O datorie de conștiință, ca cetățean și ofițer român, mă obligă să dau la iveală această modestă broșură, în care descriu suferințele îndurate de un cald apărător al limbii strămoșești și un luminător al țărânilor, pe anevoiosul făgaș național, atunci, în acea vreme, când moartea pândește la tot pasul pe cei ce se aventurau pe acest drum, când patrioții locali, răsăriți mai

târziu, nici nu știau ce vor și ce trebuie unei provincii românești, robită și ținută în întuneric de ruși.

Și chiar dacă alții se bat cu pumnii în piept și spun că ei constituiau falanga patrioților în republica moldovenească a Basarabiei, că ei au pregătit terenul în vederea Unirii, e locul să spun că, nu în fruntea lor, dar pe deasupra lor, trebuie orânduit Porfirie Fală.

Autorul

TRECEREA PRUTULUI

În urma insistențelor repetate ale delegaților „Sfatului Țării” pe lângă Guvernul român de la Iași pentru ajutorul Armatei Române în Basarabia, în ianuarie 1918, dl general E. Broșteanu trece Prutul cu o divizie de cavalerie, ca trupă de acoperire, pe care a urmat-o imediat o divizie de vânători și alte unități auxiliare, ca trupe de luptă, denumite într-un singur cuvânt „Detașamentul General Râșcanu”, după numele dlui general Ion Râșcanu, care-l comandă.

Regimentul I Vânători „Regele Ferdinand”, din care făceam parte și eu, a primit însărcinarea să ocupe vremelnic regiunea județului Bălți, să se instaleze în satele acelui județ, iar comandantul regimentului să-și instaleze cartierul în târgul Fălești.

Comandantul batalionului II din regimentul meu se afla în comuna Călugăru, iar compania din care făceam parte eu (VII), cu cei patru ofițeri ai ei, cantonase în satul Musteața, unde se află ca învățătoare dna Victoria Fală, soția lui Porfirie Fală, care, în momentul intrării noastre în sat, se afla în spitalul Ștefănești din jud. Botoșani.

Am tras direct la școală, unde dna Fală, împreună cu fiică-sa Claudia, fără cel mai mic semn de sfială sau de indispoziție, ba chiar cu vădită bucurie, ne-a ieșit înainte urându-ne „bun sosir”.

Din sumarele informații ce culesesem anterior, în drumul de la Fălești la Musteața, cât și din cuprinsul unui plic confidențial, ce ne lăsase un locotenent din trupa de acoperire, anume Caraiman, ne-am dat socoteala asupra stării de fapt din acele locuri, cunoșteam nominal pe câțiva din cei răătăciți și pe cei ce purceseseră la omoruri și devastări, cât și mai ales pe aceia ale căror crime și delictе aveau un caracter politic.

Cu răbdare, am intrat din casă în casă, împărțind satul în patru sectoare, în fiecare sector investigând câte un ofițer, iar seara, la școala unde cantonase comandantul companiei, locotenent Isidor Dumitrescu, am avut o

conferință asupra informațiilor ce primisem și constatărilor ce făcusem fiecare.

Ne interesau: elementele periculoase ordinei și siguranței, elementele dușmănoase Armatei Române, personalitatea învățătorului Porfirie Fală din punct de vedere cultural și politic-românesc, înainte de schingiuirea sa, autorul moral al schingiuirii, motivele pretextate la săvârșirea ei, persoanele care au luat parte activă la săvârșirea acestei monstruoase crime.

Datele aduse în conferință ne-au edificat de ajuns asupra dezorientării și curentelor ce domneau între țărani locului.

Părea că o mână nevăzută cernea întruna ardei pisat peste ochii sătenilor, ca să nu poată vedea real și defini adevărul.

Firește că influență mult în această privință și viața de la „centru”, adică de la Chișinău, cu ordine către județe, care se băteau cap în cap, care mai de care mai surprinzătoare și mai lipsite de tact și de înțelepciune politică, datorite unora din conducătorii tinerei republici moldovenești, lipsiți cu totul de mirosul celor viitoare și nici chiar de necesitatea momentului.

Nu trebuia să colindăm toată Basarabia, ca să ajungem la concluzia aceasta.

Haos...

Sufletele oamenilor simpli de la Țară fuseseră înveninate de emisarii lui Kerenski, care veniseră cu misiunea de a adânci revoluția în Basarabia și a se lupta cu separatismul (*din angrenajul republicilor ruse*) la periferiile Rusiei, în Polonia, Caucaz, Basarabia etc. și care intraseră în „Sfatul Țării” și-și trimiseseră oamenii de încredere prin sate în acest scop.

Pentru atingerea țelului lor, ei nu cruțau nici pe cele mai prețioase personalități naționale moldovenești, cărora li se atârna câte un ponos în spate, asmuțându-se mulțimea asupra lor pentru a-i extermina.

Rătăcirea mergea până acolo încât dacă moldovenii, în țara lor, cereau carte moldovenească, erau socotiți ca periculoși siguranței republicii.

Dacă doreau independența, așijderea.

În *blocul moldovenesc*, partid bine reprezentat în „Sfatul Țării”, erau două curente: unul *unionist* și altul *separatist*.

Unioniștii, adică acei ce doreau rămânerea Basarabiei din angrenajul rusesc, se puteau număra pe degete și aceștia urmau să formeze ceata mucenicilor naționali în Basarabia, dacă prezența armatelor române nu ar fi stânjenit planurile protivnicilor, care, de nevoie, s-au mulțumit cu o singură jerfă: Porfirie Fală, neînfricatul separatist și propagator de carte românească în Basarabia.

Separatiștii, adică acei care doreau dezlipirea Basarabiei din angrenajul rusesc, se puteau număra pe degete și aceștia urmau să formeze ceata *mucenicilor naționali* în Basarabia, dacă prezența armatelor române nu ar fi stânjenit planurile protivnicilor, care, de nevoie, s-au mulțumit cu o singură jertfă: Porfirie Fală, neînfricatul separatist și propagator de carte românească în Basarabia.

Parcă chiar și numele său de familie a fost predestinat de soartă să indice pentru cartea și graiul moldovenesc ceea ce el a fost și este: o fală.

Nu ne-a fost greu nouă, celor patru ofițeri ai companiei a VII-a, care supravegheam satul Musteața și încă vreo trei-patru alte sate înconjurătoare, să dobândim informațiile care ne-au dus la concluziile de mai sus, din care, spre onoarea lui, un preot de origine bulgară, parohul acelu sat, ne-a furnizat majoritatea.

Gheorghe Dima, țăran cu suflet moldovenesc, ucenic întru românism al lui Fală, neatins de veninul bolșevic, de asemenea ne-a făcut un sugestiv portret al lui Fală, ca mare iubitor de Națiune și de carte moldovenească. (Dima Gheorghe, actualmente acar în gara Fălești).

E explicabil, deci, de ce firea lui se răzvrătea contra ideii de *rusism* și uniune cu Rusia. Și se putea bănuși, deși cam prematur, încotro i se îndreptau gândurile și aspirațiile.

Accentuez asupra noțiunilor de *unionist* și *separatist* din *blocul moldovenesc* asupra cărora, în Vechiul Regat și în Transilvania chiar până azi, făcându-se o amarnică confuzie, li se atribuie merite totale și indiscutabile ale unirii cu Patria-Mamă – *unioniștilor*, iar nu *separatiștilor*, cum este în realitate.

Cât valorează un suflet de mare român

Venisem în Basarabia cu misiunea de a restabili liniștea și ordinea cu orice preț. Aveam puteri nelimitate, ca orice armată de ocupație, și lucrul acesta se cunoaște în mod aproape instinctiv de populația civilă a oricărei țări ocupate.

Din această cauză, oamenii care vin în contact cu o armată străină, în primele zile, se simt adânc emoționați.

Chiar dacă se știu fără nicio pată, când sunt chemați în fața vre-unui șef militar, locuitorii se tulbură cu totul. Mai ales, la primul contact, dacă nu se pot eschiva, își pierd curajul, pleacă ochii, tremură, unii plâng, alții cad în genunchi, în fine, toate semnele vinovăției, pe care poate n-au avut-o niciodată și n-o au.

Glasul sângelui, inima de frate către frate, ne-a dat moderația cuvenită, trecând cu vederea unele neexactități de ordine și greșeli, care ar fi fost sumar pedepsite de altă armată.

Porfirie Fală, care se zbătea între viață și moarte, departe de copila și de soția lui, încă influența asupra familiei sale în momentul când noi am ocupat satul.

Căci, altfel, de ce dna Victoria Fală și mica Claudia ne-au primit ca pe niște vechi prieteni, ca pe niște rude de sânge, fără cea mai mică teamă, fără cea mai mică aversiune?

Era, desigur, educația dată de capul familiei în casa sa, așa cum de altfel o dădea, veșnic nomad, în toate satele județului Bălți și în alte părți ale Basarabiei, pe unde avea prilejul să se afle.

Ne-a făcut o excelentă impresie această soție și această fiică de prieten al oastei române. Intrând în sala de cursuri, tabla era acoperită de litere latine, cam stângaci desenate, firește, de către micuții și micuțele moldovence ce urmau școala acolo, unde dna Fală continua opera soțului său, atât de periculoasă până la venirea noastră.

Intrând în casă, ne aduse un vraf de abecedare românești, și, arătându-ni-le, printre lacrimi elocvente, ne spuse: *Iată răutatea pe care a făcut-o soțul meu, pentru care azi zace în spital, plin de răni adânci, făcute de mâini criminale. Cine știe dacă scăpa! Prea mult sânge de-al lui s-a scurs în Glodeni.*

Vădit mișcați de această mărturie a activității învățătorului P. Fală, am putut căpăta toată încrederea în familia sa și să discutăm încă din prima zi, în casa sa, chestiunile care ne priveau pentru împlinirea misiunii ce ni se dăduse.

La conferința din prima seară, a luat parte și dna Fală, care ne-a completat indicațiile ce ni se dăduseră de către alții.

Din punctual meu de vedere, viața și opera lui Porfirie Fală mă interesa îndeaproape și-mi propusesem să public tot ceea ce se leagă de trunchiul românismului său integral.

Cine este Porfirie Fală?

Născut în satul Butești, a învățat la școala primară în satul Glodeni, având ca dascăl pe vestitul și bunul învățător Dumitru Eladi.

Încă de mic, inteligența lui scilicitoare și instinctul său curat moldovenesc îl făcea să-și îndrepte privirile către Prut, unde știa el din bătrâni că e leagănul românismului. De acolo îi veneau unele cărțile pe care, pe furiș, le citea cu mult nesaț și care îi formau convingerea românească, pe care mai târziu, ca învățător, a infiltrat-o și elevilor săi.

Dumitru Eladi nu pierdea nicio ocazie, ca să nu se mândrească cu acest elev al lui, afirmând că, în 39 de ani de când era el învățător, nici un alt elev nu l-a întrecut pe Fală.

Ca învățător, s-a dedicat cu pasiune studiilor folcloristice și culegerii legendelor, relative la voievozii moldoveni, îndeosebi la viața lui Ștefan cel Mare.

În timpul cursurilor sale, fabulele moldovenești își aveau locul de cinste, iar la Crăciun, în toți anii, după datina strămoșească, făcea cu elevii săi serbarea pomului de Crăciun, recitând poeziile și fabulele moldovenești, pe care alți învățători nu îndrăzneau s-o facă pentru a nu se pune cu stăpânirea rusă, spre a nu fi mutați sau excluși din slujbă.

Elevii lui se răzlețeau apoi în vacanță pe la satele din care făceau parte: Glodeni, Hâjdieni, Butești etc., pentru a propaga fibula moldovenească, a cărei armonie plăcea mult sătenilor, dar indispunea grozav pe stăpânirea rusă.

“Moldoveneasca” lui a pus pe gânduri autoritățile țariste, care l-au mutat din sat în sat, până ce în 1912 l-au dat afară din învățământ.

Abia după un an, datorită stăruințelor altor buni români (Pelivan, Soroceanu, Gorgos, Hâncu și Buznea) a fost reprimat în învățământ, cu avertismentul ca, în viitor, să se astâmpere și să-și vadă de “programul oficial”.

Zadarnică recomandatie. *Ce naște din pisică, șoareci mănâncă.*

Nu numai că nu se astâmpăra, dar își intensifica activitatea național-culturală, nădăduind și prevăzând chiar o minune dumnezeiască, când cei de-o lege *se vor întorloca.*

Aprins misionar al slovei și cărții românești, el ajunsese cunoscut și apreciat în cercurile moldovenești de la Chișinău și aiurea care, în taină, îl admirau.

Așa l-a apucat războiul. Câte generații de elevi moldoveni au fost *convertiți* la românism de acest apostol?

Slăbirea și prăbușirea imperiului rus îl umple de bucurie, îl exaltează. Vede idealul, ce l-a călăuzit o viață, aproape înfăptuit... Încă o sfortare și treaba e gata... Nu vrea pentru aceasta nicio răsplată, nicio mulțumire.

Ceea ce face el, trebuie să facă orice moldovean, orice om care vrea binele și onoarea norodului din care face parte.

Dar ce? E mai bine cu rusul în robie? Numai România e patria noastră, cu limba noastră, cu cartea noastră... Călăuzit de aceste idei, pe care și le exprimă fără jenă în fața tuturor, devine și el revoluționar, însă *de stânga*, adică contra

conglomeratului republicelor ruse, contra autorității lui Kerenski, contra lui Skoropadski, lui Miliukov, lui Lenin și a tuturor care, prin o combinație politică, ar vrea să mențină Basarabia în orbita slavă.

Din ce partid local putea să facă el parte? Numai din *blocul moldovenesc*. Din ce curent al blocului? *Separatist*, neînduplecat.

Aceasta nu putea fi pe placul și în vederile minorităților și nici a majorității intelectualilor locali, îmbâcsiți de o cultură și o practică a lucrurilor în sens rusesc.

Ba chiar și în *blocul moldovenesc*, grație căruia s-a dobândit mai târziu *Unirea*, și acolo avea dușmani. Chiar dușmani de moarte... *Nu se poate ca schingiuirea și patimile lui Porfirie Fală să nu fi fost patronate de departe, de unul sau mai mulți consângeni de ai săi, cu trecere la conducerea republică.*

Cartea românească

O privire retrospectivă asupra vieții provinciei basarabene sub stăpânirea rusă e suficientă pentru a dovedi zădărnicia rarilor eroi ai cărții românești în Basarabia.

Lupta națională începută, încă din momentul căderii sub călcâiul Ursului de la Nord, pronunțată în timpul evenimentelor de la 1905 și 1917, avea un caracter decisiv numai la această din urmă dată.

Și dacă în cei 105 ani de robie, cu toată personalitatea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și influența episcopului Ciceagov pe lângă sferele conducătoare de la Petrograd pentru acordarea cărții scrise în grai autohton, nu s-a putut obține nimic, atunci ce se putea obține într-un singur an de frământări și de cumplită nesiguranță?

1917 reprezintă un prag înalt la ușa unor evenimente surprinzătoare. Toată truda și insistența în lupta plâpândeii tabere naționaliste din Basarabia pentru lumină în limba strămoșilor era așadar o utopie, un plan nebun, alcătuit de oameni ce nu erau la curent cu imposibilitatea realizării lui materiale.

Totuși, o mână de tineri luminați și hotărâți s-au încumetat să tragă dârș de funiile clopotului național, ale cărui sunete se auzeau foarte clar până la Petrograd. Ce era să facă Guvernul provizoriu, care se intitulase pompos *patronul libertăților și oblăduitorul aspirațiilor locale ale popoarelor*, încadrate în vechile granițe țariste? Și cu ce s-ar fi putut opune oamenii din anturajul lui Kerenski, când tinerimea moldovenească cerea un drept pe care alte națiuni din Rusia îl dobândiseră deja – școli naționale? Evreii

venetici aveau școalele lor, germanii colonizați – de asemenea, găgăuzii – la fel.

Rușii își dădeau socoteala că celelalte națiuni, care învățau carte în limba lor maternă, nu constituie niciun pericol pentru dezmembrarea statului geografic rus; dar moldovenii, care fuseseră înglobați abia de 105 ani la colosul slav, aceștia, luminându-se, vor vedea și pipăi adevărul obârșiei lor naționale, se vor convinge că ei sunt numai o aripă a unui mare și glorios popor, care nu poate să fâlăie înspre culmile naționale, decât împreună cu cealaltă aripă de peste Carpați, la trupul acvilei romane.

Să nu aprobe? Bătea la ochi. Să aprobe? Prăpăd... Atunci se adoptă media: să submineze acțiunea de moldovenizare a școlilor, dacă cineva va îndrăzni să purceadă la aceasta. Admisese Petrogradul partid *moldovenesc* cu comitet *moldovenesc*, ostași *moldoveni* sindicalizați etc. Cum să mai admită și carte *moldovenească*? Era prea mult.

Aveau conducătorii ruși și cozi de topor dintre moldoveni și cu ajutorul acestora credeau că ideea cărții românești se va stinge. Pe când cub Cuza-Vodă, ȣiganii nomazi din Principatele Unite (România) au fost dezrobiți și liberi să trăiască cum vor și unde vor, iar, după mai bine de un veac, un popor stabil, singurul din toată Rusia, n-avea dreptul să se cultive în limba lui. Basarabia trebuia să rămână întunecată, să dea ce i se cere și ceea ce Dumnezeu îi dăruia din solul și de la vitele sale, dar n-avea dreptul să pretindă nimic.

Și așa, fel de fel de zvonuri încep să circule prin popor. Ba că învățătorii care vor îndrăzni să propage cartea românească vor fi exterminați, ba că sătenii care vor învăța moldovenește vor fi excluși de la înproprietărirea care se va înfăptui în curând și vor munci toată viața la *boieresc*, ba că acei care vor aduce carte moldovenească la sate sunt vânduți românilor și trădeză Basarabia etc.

Vorbele prindeau. Ce greutate e să convingi un om simplu cu minciuni apropiate de mintea lui! Săteni, soldați, copii chiar erau unelte inconștiente ale emisarilor Petrogradului. Și nu mi-a fost greu să observ marele meșteșug al *rusismului* în a șterge caracteristicile popoarelor pe care fatalitatea le înglobase în acel stat. Cum am trecut Prutul, cu strângere de inimă am remarcat *coftele* (bluzele) și *iubcele* (fustele), cu care erau îmbrăcate țărancele, care altădată își țeseau singure cămășile pe care și le înfrumusețau cu valuri de râuri și ape de fluturași. Totul era străin în îmbrăcămintea țărancei basarabene. Etnografia tradițională era gonită de iscusința agenților țarului. Cu atât mai

mult, cartea moldovenească, care nu existase de loc, nu avea sorți de izbândă. Analfabetismul primând, puțin îi pasă țăranului moldovean în ce limbă se învață carte. Și dacă ar fi de ales, apoi el ar fi ales-o pe cea rusă, căci așa a apucat el.

Altfel nu se explică de ce obștia satului Musteața, sat cu nume curat moldovenesc, cu locuitori moldoveni, au confiscat abecedarele moldovenești aduse de Porfirie Fală, pe care imediat, după venirea Armatei Române în Basarabia, le-a restituit soției sale, dându-i voie, îngăduindu-i, ca, începând cu 3 februarie 1918, copiii să învețe după ele.

Iată textul traducerii din rusește a adeverinței dată de obștia respectivă: *Dăm această adeverință, noi, obștia satului Musteața, învățătoarei Victoria Constantinovna Fală, întru aceea că ea, de la 3 februarie 1918 are voie a învăța cu elevii limba română în clase; tot acum îi înapoiem ei cărțile, abecedarele, arestate de noi mai înainte, pe care rugăm să le dea înapoi elevilor. Pentru care ne și iscălim. Locul ștampilei. Starostele Ivan Rosovschi.*

Dar ce se ascunde printre rândurile acestei adeverințe?! Ea este în strânsă legătură cu schingiuirea lui Porfirie Fală și cu planul de a tăia în câte 4 *ciosfârți* pe soția și pe fiică-sa Claudia, în vârstă de abia 7 ani, și a le îngropa în 4 hotare pentru a distruge cuibul acelaia *cu limba-mamă*, cum se exprimau bolșevicii. De aceea se confiscaseră abecedarele moldovenești și se dăduseră elevilor, în schimbul cărților rusești.

În preajma martirajului

Pentru izbânda cărții naționale, pentru pregătirea cadrelor care să o predea, conform nenumăratelor rezoluții votate de patrioții moldoveni, cel mai în măsură era Porfirie Fală pentru Nordul Basarabiei, Sudul rămânând deocamdată la voia întâmplării.

Bucovinenii Liviu Marian, Palamari și alții au fost profesorii acestor cursuri, iar Fală fusese ales de învățătorimea jud. Bălți ca instructor (*revizor*) al activității extrașcolare și ca organizator al partidului moldovenesc din acel județ.

Pentru a naționaliza școala, trebuiau *naționalizați* și învățătorii și, în acest scop, s-au concentrat pentru o lună la Bălți învățătorii din județele Hotin, Soroca și Bălți. Mai înainte însă Porfirie Fală, de comun accord cu Dumitru Vrabie, alt separatist, președintele partidului moldovenesc din Bălți, s-au dus la adunarea zemstvelor basarabene (*consiliile județene*),

unde, cu ajutorul dlui Pan Halippa și răposăților Paul Gore și Ion Panțâru, au obținut o subvenție de 35. 000 de ruble pentru ținerea acestor cursuri.

Cursurile au avut darul să limpezească întrucâtva ideile învățătorilor și astfel, după absolvirea lor, Porfirie Fală purcede la organizarea *Societății învățătorilor moldoveni din ținutul Bălților* cu un statut și regulament redactat de însuși Porfirie Fală. Organul executiv al societății era *Comisia școlară moldovenească*, care a condus școlile din județul Bălți, din timpul revoluției și până după Unire la 1 octombrie 1918. *Comisia școlară* își avea pecetea sa, întemeiată pe istoria națională a Moldovei: un cap de cal, căci în acest județ se aflau cei mai iuți cai și de-acolo se recrutaseră în trecut cei mai vestiți călăreți, aceia care formau cavaleria lui Ștefan-Vodă.

Paharul dușmăniilor se umpluse. Străinii și băștinașii rusificați spumegau, așteptând prilejul de a dărâma această mare energie. Lui însă puțin îi pasă. Credea idealistul, că toată lumea e datoare să meargă gând în gând cu dânsul. Mereu pe drumuri, neobosit, cerea cărți românești de oriunde i s-ar fi putut da. Căci odată terminate cursurile de învățători, la 1 octombrie 1917 s-au deschis și școlile, dar... fără cărți moldovenești. I s-au dat câteva cărți de către niște studenți din Iași, de către căpitanul Ion Bârsanu, de către Vasile Cumpătă, învățător în Ștefănești (Botoșani), dar aceste cărți nu puteau satisface setea de învățătură a județului Bălți și a Nordului Basarabiei, astfel că predarea învățământului moldovenesc șchiopăta.

Pe de altă parte, terorismul dușmanilor cărții românești contribuia la eșecul începutului. Un mare luptător naționalist transilvănean, aflat în acel timp în Basarabia, unde edita gazeta „Ardealul” (*transformată apoi în „România Nouă”*), profesorul universitar Onisifor Ghibu, a tipărit *Abecedarul moldovenesc*, alcătuit de arhimandritul Gurie Grosu, actualul mitropolit al Basarabiei, unul din cei mai aprigi și neclintiți luptători pentru cauza moldovenească.

Aceste abecedare trebuiau doar transportate și împrăștiate prin sate. Cine să riște a transporta astfel de *material explozibil*? Toți se temeau de urgia bolșevică. Moartea își arăta rânjetul la fiecare ungher de stradă, la fiecare răspântie de drumuri. Dar încă să se mai încumete cineva să-și încarce căruța cu cea mai fenomenală și aspru pedepsită contrabandă – cartea românească – era o nebunie.

Fală însă convinge pe răposatul doctor Calistrat Hâncu, președintele zemstvei jud. Bălți, cu care pleacă la Chișinău, unde încarcă de la dl

Onisifor Ghibu câteva cotigi de abecedare, care conduse de căruțașul evreu Nahman Dozoleț, au putut ajunge la Bălți, în fața upravei zemstvei (*sediul primăriei județene*). Evreul știa ce ducea în cotigi și tremura ca varga. Se temea să nu fie ucis și el pentru că duce *moldoveneasca* în cotigile lui. Totuși, la insistențele și bacșișul ce i s-a pus în palmă, a cedat.

Dar și în localul zemstvei toți se temeau să le transporte la sate. Atunci Porfirie Fală, personal, le împacheta în saci și, cu poșta de cai, le ducea prin sate, strângând cărțile rusești. Și pentru a da curaj învățătorilor, înființă în centrele mai populate cursuri de limba și istoria românilor. Amintesc doar comunele: Balatina, unde lector era Ion Buliga, inginer; Râșcani avea ca lector pe Ion Cuparencu, profesor secundar și fost director al liceului din Tighina; Zăbriceni și Cornești, unde lectori erau învățătorii Svarciuc și Popenciuc.

Asta însă era prea mult... Ceasul ispășirii acestor grele păcate naționale I se apropia... Porfirie Fală trebuia să plătească, cu sângele său, marea sa îndrăzneală.

Tricolorul Românesc

Un om care încă de la începutul defectiunii armatelor ruse avea legături cu Vechiul Regat, care a apelat la Iași și la Botoșani după carte românească încă înainte de venirea Armatei Române în Basarabia, unui astfel de om i se cunoștea intenția: Basarabia românească a românilor. Tricolorul românesc îl fascina.

El vrea să-l introducă și în societatea sa învățătorească. În acest scop, prin studentul Butnaru, originar din comuna Rezeni, județul Lăpușna, care urma cursurile la Universitatea din Iași, și-a procurat două eșarfe tricolore, chenărite cu fire de aur, pe care se citeau inscripțiile de președinte și vice-președinte și pe care le-a dat respectivilor Petre Năstasă și răposatul Chirilă Mârza, președintele și vice-președintele Societății învățătorilor încă înainte de 1 octombrie 1917.

Cum, un învățător dintr-o provincie depărtată a marelui stat rus, să smulgă din ansamblul culorilor ruse acel „alb” al zăpezilor și ghețurilor ruse ce nu se mai topesc, și să-l înlocuiască cu „galbenul” holdelor noastre, al spicelor grâului românesc, pline și pârguite? Roșul, galbenul și albastrul să încingă coapsa unor supuși ai slavismului?

Porfirie Fală n-a ezitat să facă acest gest. Câmpia Libertății din Blaj, în mic, dar mai periculos pentru anul 1917, se repeat. Se repeat fiindcă românul din porcoava Carpaților, cu românul de la Pind, cu românul istriot, cu cel din

Timoc, ca și cel ce s-a băjenit în industria Americii, este același, dacă satana nu l-a pișcat cumva de suflet.

O singură culoare a drapelului Romanovilor, înlocuită cu galbenul specific românesc, a fost de ajuns ca să fie principal cap de ocazie pentru Porfirie Fală, la 13 ianuarie 1918, stil vechi. De la capul de lup al strămoșilor noștri daci, de la acvila strămoșilor noștri romani, de la icoanele steaguri ale voievozilor trecutului nostrum furtunos, românul, prin tradiție, își adoră steagul cu culorile sale naționale. Fală la Bălți era ecoul Blajului istoric...

Opaițele se aprind...

Ion Pelivan, naționalistul cu vederi largi și cu adâncă dragoste de frații săi, răposatul Simion Murafa, ambii tovarăși de luptă și de idei cu Porfirie Fală, îl încurajau cu vorba, cu sfatul și-l dădeau pildă celorlalți moldoveni lipsiți de inițiativă. Hățuit de propriu-i simț național, mânat de dragostea către moldovenii săi, Fală mergea fără poticneli, pe drumul naționalizării și luminii. Întemeiază *Case de citire moldovenească* pentru țărănime în Balatina, Glodeni, Cajba, Hâjdieni etc., și scrie pentru luminarea norodului broșurile *Steagul, Nația, Ce neam suntem?, Despre reînnoirea învățământului* – lucrări care mai târziu s-au retipărit de autoritățile române, în mii de exemplare.

Iluștrii săi tovarăși de luptă îi dau imbold pentru largirea acestei activități în tot cuprinsul Basarabiei. Opaițele naționale, care muriseră de mult, se aprindeau din nou de mâna unui harnic învățător. Invidia celor ce nu erau în stare sau nu aveau curajul să facă ceea ce Fală înfăptuia, pizma străinilor și renegaților, care sunt mai aprigi în dușmănie decât străinii, șovăiala colaboratorilor săi și bolșevismul atotputernic peste simplitatea țărânimii locale, nu puteau fi biruite numai cu sufletul lui Porfirie Fală.

Unde erau atunci numeroșii patrioți de azi ai Basarabiei? Ce făceau ei? Cu ce se poate înzestra istoria din faptele lor? Venirea Armatei Române le-a înmulțit numărul, evident, fiindcă pericolul trecuse și pielea nu le mai putea fi atinsă. Alții s-au deșteptat după Unire, iar unii au fost creați de partidele politice ale regatului, care și-au vârat prea de timpuriu germenii, tactica și sforăriile în atmosfera nebuloasă a politicii basarabene.

Acele partide le-au făcut concesii, i-au ridicat pe crestele onorurilor naționale, i-au trâmbițat pe la răspântii, împăunându-i cu faptele puținilor patrioți de acțiune ai Basarabiei,

cunoscuți până la venirea oștilor române. Partidele au creat genii și bărbați politici din stârpituri, i-au saturat de foloase materiale, i-au consacrat ca *bărbați de stat*, le-au rezervat portofolii ministeriale și alte demnități în stat.

Dar potopul revoluției și vijelia ce l-a însoțit, a încetat. Cu încetul, adevărul istoric, odată cu reintrarea apelor în matca lor, începe a curăți impasibil stârvurile de la suprafața apei politice și culturale românești din Basarabia, lăsând loc liber crinilor din fundul apelor, să-și scoată petalele albe și neprihănite la suprafața unei altfel de ape – dulce, liniștită și curată...

Revoluția, oriunde s-a dezlănțuit în decursul vremilor, n-a scos la iveală numai oameni geniali, ci și de mare inițiativă. Dar ea, care calcă în picioare atât legile omenești, cât și pe cele divine, cu nepăsarea cu care se calcă strugurii de poamă în cramă, adesea este alimentată și condusă de gunoaiele și resturile sociale, ce, pentru o clipă, în toiul vijeliei, capătă facultatea de a zbura de asupra balastului revoluționar, de asupra pietroaielor, care, de acolo, de unde sunt condamnate să stea încremenite, admiră prostește acrobațiile gunoaielor.

Supralicitările, făcute în Basarabia pentru captarea partizanilor de către politicianismul de peste Prut, au mers din concesiune în concesiune, cățărând pe unii – nu pe cei mai indicați – în balcoanele edificiului social și politic al României Mari. Armatele generalilor E. Broșteanu și I. Râșcanu au oprit revoluția și ne-au dat prin tactul lor Unirea, iar partidele politice, lacome de partizani și de popularitate, ne-au dat, după cum se vede azi, o evoluție neprielnică, răsturnătoare de valori.

Crima contra stegarului cărții românești și a neclintitului naționalist P. Fală

La Chișinău, activitatea lui Fală era socotită ca *dăunătoare intereselor republicii democratice moldovenești* de către câțiva moldoveni aflați în "Sfatul Țării". Că, dacă adjectivele *moldovean, moldovenesc*, date unor substantive ca *partid, bloc, cerc, polc* (regiment), care existau deja, sunt admisibile, apoi *tricolorul românesc, cărți românești și propagandă românească* nu se pot îngădui mai departe. *Se periclitează existența republicii*, precizau unii, *ne punem rău cu tovarășii de la Petrograd și Odesa*, avertizau alții.

Iar cei care tăceau, erau tocmai cei ce aprobau activitatea lui Fală pe ogorul național, dar care,

dintr-un sentiment de prudență, se temeau să-l apere. Poate că cineva s-o fi găsit să spună un cuvânt indulgent la adresa lui Fală, dar documentele de până azi tac, nu vor să ne destăinuiească nimic în această privință.

Atunci, de la cârma republicii, desigur, vre-un membru mai fierbinte al guvernului dă prikaz (*ordin*) comisarului județului Bălți Anatolie Popa, precum și ofițerilor Zonglidis, Lisnic, Calistru, Rotaru, Țurcanu și alții, cu recomandăția *de a stârpi pe separatiștii aflați în județul Bălți*, specificând nominal pe Porfirie Fală și Dumitru Vrabie, sufletele partidului moldovenesc. Prikazul acesta, verbal sau scris, este cel mai mârșav și mai mișelesc act ce a fost săvârșit de un român basarabean pe ogorul național și cultural al Basarabiei, un pumnal fratricid, înfipt în inima românismului.

Porunca aceasta s-a multiplicat în tot județul, astfel că Porfirie Fală se aștepta ca din moment în moment să dobândească prețul activității lui – lovitura de grație. Cu seninătate și cu conștiința împăcată, că își face datoria către Neamul său, cu geanta la subțioară, colindă mereu satele, ducând cu dânsul cuvântul și cartea românească.

Soț și tată, se hotărî în sfârșit, la 11 ianuarie 1918, să-și vadă, pentru orice eventualitate, familia încă o dată și se porni spre satul Musteața. Dacă-l vor ucide, femeia și copilul sa să aibă în minte și în suflet ultimul său cuvânt: *Să fie mândre că Porfirie Fală moare ca un erou pentru ginta, neamul, cartea și steagul național. Să păstreze ca moștenire acest tezaur și lucrul lor, în viitor, de vor scăpa și ele deurgia rătăciților, să fie o continuitate a muncii sale.*

În drumul spre Musteața, bravul țăran Gheorghe Dima, cu care am vorbit și eu adesea, împreună cu dna Victoria Fală îl pun la curent cu vânătoarea ce se organizase în satul acela contra lui, și-l îndeamnă să fugă încotro l-o îndrepta Dumnezeu. Între altele, soția sa i-a spus:

- *Mai adineauri te-au căutat 20 de soldați ruși înarmați prin clase, prin pod, prin magazie și spuneau că vor să dea "zdravstvui" (bună ziua) cu tine, adică "cel cu limba-mamă".*

Convins de soția sa, Porfirie Fală cârni căruța către satul Călinești, unde era poștă de cai. Avea intenția să se ducă la tatăl său Gheorghe Fală în satul Butești. În Călinești întâlnește pe prietenul său Petre Dolinschi, învățător în comuna Balatina, care știa și el de proscierea lui Fală. Acesta vrând să-l ascundă, îl convinse să meargă la mătușa sa Chilina din Balatina, de unde ar putea să-și continue drumul mai departe. Ajungând la Balatina, în dreptul localului volostei, le ieși înainte un alt prieten și un bun român, Petre

Filip, locuitor în satul Dușmani, care îi spuse lui Fală textual:

- *Să nu rămâi peste noapte aici, căci ești așteptat în toate părțile ca să te omoare.*

Vizitiul poștei, Costache Gherman, auzind aceste vorbe, s-a speriat și n-a vrut să-l ducă mai departe. Se gândea bietul om, dacă-l vor prinde următorii transportând în căruță un astfel de pasager, îl vor omorî și pe dânsul.

Așadar, Fală și Dolinschi se strecurară până la mătușa acestuia din urmă, unde, după vreo zece minute, casa fu înconjurată de sute de oameni care vociferau. Organizatorul cursurilor de istorie, Buliga, pus la curent de Dolinschi, au scos împreună o căruță în marginea satului și-l așteptau pe Fală acolo, ca să-l răpească, dar în zadar. Din mulțime intrară în casă numai doi viteji, care într-o ploaie de palme, de scuipături și de înjurături, îl chestionau:

- *Spune, câine, câte moșii și câți bani ai luat de ne-ai vândut la români?*
- *Cine ți-a dat voie să organizezi cursuri românești și să împarți cărți românești pe la școli?*

Fală le-a răspuns, că tot ce face e pentru popor și pentru dragostea acestuia. N-a cerut, nu i s-a dat și nici nu așteaptă vreo plată pentru această muncă.

Interogatoriul continuă:

- *Dacă e bună treaba aiasta moldovenească, de ce te ții "lipcă" numai tu de dânsa și altul nu? De ce numai pe tine te frământă dracu, din sat în sat, din om în om, cu păcatul ista – cu moldoveneasca?*

Fală pricepu că instrucția ce i se făcea de acești judecători ad-hoc e preconcepută și inutilă și de aceea ceru să i se lase viața.

Vitejii care l-au palmuit și i-au luat interogatoriul se numesc Nică al lui Mina Bordeianu și Toader al lui Petre Scurtu, care, după cum se vede, au nume sunătoare moldovenești.

Un moșneag din mulțime dădu sentința: *Lăsați-l! Nu-i luați zilele! Cheați soldați ruși să-l judece ei.*

Mulțimea s-a înduplecat, au chemat soldați ruși care, dezertând de pe Frontul Românesc, poposeau în acel sat, urmând a pleca mai departe, în patria lor, în Rusia. Aceștia, mai miloși decât moldovenii, cum veniră, îi spusese lui Fală să se scoale, să aibă curaj și să le prezinte documentele ce posedă. Examinându-i actele, nu i-au găsit nicio vină, dar, totuși, l-au declarat arestat până a doua zi, în care scop l-au scos din curtea mătușii Chilina și l-au pornit spre localul volostei.

Deși era noapte și ger ascutit, *lumea-luminată* se ținea după dânsul. Bărbați, moșnegi, femei, copii spuneau că vor să-l vadă pe acela care a vândut țara la români. Înbrâncit, scuipat, palmuit, Porfirie Fală își urmă drumul spre voloste, resemnat. Ba *viteazul* Nică a lui Mina Bordeianu l-a ochit din spate, a țintit și a tras de două ori de cocoșul revolverului pe care-l ținea în mână și care însă, prin puterea Celui de Sus, nu luă foc. Un soldat rus i l-a smucit din mână și i-a zis lui Fală, când au ajuns la voloste (reședința plasei): *Tovarășe, dacă nu eram eu, ai fi mort. Tovarășul ista (arătă spre Bordeianu) a vrut să te-mpuște, dar l-am împiedicat eu!*

În voloste a fost dat pe mâna miliției satului. Șeful miliției sătești era un oarecare Pânzaru, către care Fală s-a îndreptat cu rugămintea să-l lase să se ducă la tatăl său în Butești. Acestuia îi era teamă să-l elibereze fără voia satului, dar totuși plecă în sat să roage oamenii pentru eliberarea lui, cât și ca să vorbească cu un frate al său, pentru ca să-l transporte pe Fală până la Butești.

Miliția adormise. Profitând de acest prilej, Porfirie Fală luă receptorul telefonului, sună la Glodeni, unde se găsea N. Melnicu, un șef mai mare al miliției (actualmente comisar în Bălți), rugându-l să dea ordin subalternului său Pânzaru, ca să-l conducă la dânsul la Glodeni, pentru instruire. Melnicu i-a făgăduit că-l va satisface. În acest timp, Fală, întristat și abătut, se gândea la trecutul său.

Multe impasuri și multe pericole trecuse în viață. Nu demult era să fie omorât în grădina publică din Bălți de niște soldați, originari din satul Stolniceni. Apoi, peste două zile, era să fie ucis pentru autonomie, împreună cu un elev al său, Alexandru Andronache, actualmente judecător la Tribunalul Lăpușna. Apoi la Râșcani, când țăranul Colibaba din Negureni, în plină adunare, a vrut să-i pună capăt vieții. Din multe scăpase, dar acum... cine știe! În astfel de gânduri adânci, fu trezit de Pânzaru, care, printre lacrimi, îl anunță: *Frate, îi rău! Se sfătuiesc să te omoare mâine, în medeanul iarmarocului.*

Fală i-a spus lui Pânzaru că-l poștește la telefon Melnicu, șeful miliției din Glodeni. După ce a vorbit cu Melnicu, Pânzaru, bucuros, s-a dus la poșta de cai, a luat o căruță cu vizitiul moș Eftemie, chiar în noaptea aceea de 11 spre 12 ianuarie 1918, și porni, însoțind pe Fală la Glodeni.

Melnicu l-a primit cu bucurie, iar Fală, obosit, s-a culcat, adormind dus. Ceilalți s-au întors în Balatina. Obștia Balatinei, în zorii dimineții de 12 ianuarie, văzând că le-a scăpat *vânzătorul* Fală din mână, au trimis călăreți la Glodeni,

care, amestecându-se printre glodeneni, i-au convins că Melnicu adăpostește un periculos vânzător de țară. Îndată țăranii ambelor sate s-au îndreptat spre locuința șefului miliției, declarând arestat pe Fală. Melnicu a fugit la Bălți, unde a rămas până la venirea oștilor române, căci bandele bolșevice îl căutau să-l omoare pentru faptul că a adăpostit pe Porfirie Fală.

Arestatul a fost dus mai în jos de casa lui Melnicu, la locuința unui rus, Obuhovschi, unde Fală a stat sub pază până în dimineața de 13 ianuarie. Era sâmbătă. În jurul casei lui Obuhovschi s-au strâns mii de oameni din Glodeni și satele vecine, ca să vadă pe cel care a vândut țara la români.

Sugestionați de dușmanii și agenții învrăjbitori din sânul populației, mulțimea, privind pe Fală care e blond, cu fața deschisă și simpatice – totuși, se auzeau exclamații ca acestea:

- *Ia-n uitați-vă ce câinoid negru și fioros!*
- *L-au umplut românii pe câine de toate bunătățile și el înecă norodul cu carte românească!*
- *Pentru bani, nu-i pasă câinelui de nimica!*

Unul din mulțime, Axente Boubătrân, înmuia mereu bățul în noroi și îl tot încresta pe fața lui Fală, zicând:

- *Satură-te, câine, de bani și de carte moldovenească!*

De dimineață și până la amiază, garda așezată de Comitetul bolșevicilor, care erau în trecere prin sat, l-a mai apărat pe Fală, dar când au sosit și oamenii din Hâjdieni, lucrurile s-au schimbat. Unul din cei proaspeți sosiți, Ion Eremia Stelea-Eladi, l-a smucit afară din casă, apoi s-au repezit și alții în frunte cu Eftimie Voitic, Ion. V. Balea, toți din Hâjdieni, care cu ciomegile și cu ce apucau în mână zvârleau în Fală, umplându-l de răni și de sânge.

Fală este un om robust, un adevărat stejar al nației române. Totuși, la ploaia de lovituri cu pietre și la vijelia de ciomege de-ale *vitejilor* a șovăit și a căzut cu capul crăpat adânc în două locuri: în creștet și în dreptul sprâncenei stângi.

Printre lovituri, după ce mulțimea îi smulsese geanta din mână, din care au scos câteva abecedare moldovenești și un tricolor românesc, pe care le-au călcat în picioare, în sângele lui Fală și în noroiul uliței, spumegând de furie, Porfirie Fală, sleit de forțe și de durere morală, abia mai auzea:

- *Cartea moldovenească și steag moldovenesc îți trebuie? Ia să te saturăm noi de moldovenească!*
- *Ne-ai luat, câine, moșiile și ne-ai vândut la români?*

Nici sângele, care țâșnea îmbelșugat din izvoarele de pe cap, nici trupul zdrelit de loviturile prostimii, nici atitudinea mecenicească a acestui consăngean de-al lor, nu-i înduioșă. Din toate părțile trupului, unde pielea și carnea i-a fost ruptă, crăpată și spintecată de lovituri și de țăndărilor ciomegelor, izvoarele de sânge cald, de sânge românesc, vărsat de *vitejii* bolșevici, se prelingea fierbinte și neîncetat spre cizmele lui Fală, îmbăindu-i propriile-i picioare în cea mai purificatoare baie de sânge propriu, nevinovat.

Fală cade, leșină cu fața în jos, chiar în băltoaca sa de sânge. Chiar stejarul în fața furtunii se-ndoaie, se rupe, lăsând rădăcinei sarcina să-l perpetueze. Oare repetatele epitețe de *câine* și *câinoi*, ce-i dădeau țăranii bolșevizați și încurajați de departe prin *prikazuri* erau absolut necesare pentru reușita acestui spectacol? Sau cuvântul *roman*, nu *român* era în mintea lor un semn de dispreț?

Dar spectacolul nu-i terminat. Leșinat așa cum era, loviturile continuă să-i mângâie trupul zdrobit, până ce în fine Fală, nemaifăcând nicio mișcare, a fost socotit mort.

La încetarea loviturilor, apare o femeie, Măriuca, cu un topor, oferindu-l celor mai de aproape de victimă:

- *Iaca v-am adus toporul! Tăiați-l!*

Călăii i-au răspuns că deja-i gata, că-i mort. Măriuca, neînduplecată, ripostă:

- *Nu credeți căinele, că are să-nvieze. Tăiați-l! D-apoi degeaba am umblat eu din casă în casă după topor? Of! De ce nu-s eu un bărbătel că acuș l-aș face chisăliță!*

În același sat se aflau cantonați la conacul boieresc și niște soldați ruși, care făceau parte din comitetul bolșevic și care nu se prezentaseră până atunci la locul crimei. Chemați de un rus, anume David Ilinschi, să scape de moarte pe Fală, aceștia au venit de grabă într-o căruță, înarmați, l-au luat pe Fală leșinat cum se afla, l-au așezat pe paie în căruță și l-au dus la voloste, care nu era situată prea departe.

Porcii l-au supt și câinii au lins din băltoaca de sânge, ce a curs din rănilor lui Fală. Peste câțva timp, victima începe a se mișca și a articula câteva vorbe. Când a simțit mulțimea ce staționa afară, că Fală-i încă viu, toți se opinteau să intre în voloste, să-l omoare, însă soldații ruși se opuneau. După ce s-au mai rărit bandele rătăcite, soldații l-au dus la *casa de obște* din apropierea volostei, proprietatea lui Loghin Cioclea.

A doua zi, duminică, 14 ianuarie, urma ca Fală să fie judecat de locuitorii satelor din volostele Balatina și Glodeni, în urma convocării comitetului soldaților bolșevici, ruși, care

treceau din Glodeni pe la front. Știind ce înseamnă judecata mulțimii, Fală se ruga de bolșevicii ruși, dacă l-or găsi vinovat – să-l împuște, să nu-l mai chinuiască.

Judecata

După o așa instrucție sângeroasă, mai trebuia judecată? Dar dacă murea, oare l-ar mai fi judecat și pedepsit încă o dată? E straniu de admis. Totuși, o mulțime înnebunită e capabilă de orice. Deci, a doua zi, duminică, ziua Domnului, Fală a fost scos pe brațe de soldați în fața miilor de judecători ai celor două voloste, de toate vârstele, bărbați și femei, în devălmășie. Soldații ruși, cu armele încărcate, l-au apărut cu mare greutate de gestul linșării, pe care mulțimea încercase să-l facă imediat ce l-au văzut apărând.

Judecata i-a pus trei întrebări mai importante:

- 1) *De ce face parte din partidul moldovenesc și nu din cel rusesc?*
- 2) *De ce poartă în geantă cărți românești și nu cărți rusești?*
- 3) *Cine l-a imputernicit pe dânsul să înființeze școli, cursuri și case de citire moldovenești?*

Porfirie Fală a răspuns, cu mare greutate, din cauza schingiuirilor din ajun:

- 1) *Revoluția rusă a decretat libertatea cugetului și fiecare cetățean are voie să facă parte din ce partid dorește.*
- 2) *Am cărți moldovenești, pentru că și jidanul are cărți jidovești, neamțul – nemțești, rusul – rusești.*
- 3) *Casele de citire, cursurile și școlile moldovenești le-am organizat, ca să fim și noi la fel cu alte națiuni ce trăiesc pe pământul nostru moldovenesc, să avem și noi, moldovenii, școala noastră moldovenească.*

Soldații ruși, deși bolșevizați și ei ca și mulțimea de față, n-au găsit întemeiate acuzațiile mulțimii, iar răspunsurile martirului li s-au părut pline de cuviință și bine chivernisite. Ei au cerut dovezi, că Fală a exploatat pe cineva. Nimeni n-a putut da astfel de dovezi. În locul dovezilor, călăii strigau: *Moarte lui! Partid moldovenesc i-a trebuit?*

După aceea l-au adus în mijlocul gloatei pe Gheorghe Chechiu, învățătorul școalei din Glodeni, întrebându-l: *De ce învață pe școlari moldovenește și de ce s-a înscris la cursuri și la casa de citire moldovenească organizată de Fală?* Chechiu, stăpânit de frică, le-a răspuns: *Fală m-a silit! Fală le face acestea!* Apoi s-a pierdut cu totul și, nemaiputând răspunde nimic,

l-au slobozit. Acesta, ajungând acasă, a căzut bolnav și a zăcut de spaimă multă vreme.

Judecătorii însă erau dispuși să mai judece. L-au mai încomjurat și l-au bătut și pe Dumitru Pelin din Glodeni, învinuit că a iscălit pentru *casa de citire moldovenească*. L-au bătut judecătorii până a căzut în nesimțire și nici azi nu mai e bun de nimica. Țăranul Sofronie din satul Horodiștea a suferit aceeași bătaie, ca și Pelin, pentru același cap de acuzație. Situația se complica și chiar soldaților ruși, cu toată armătura lor, li se arăta orizontul tulbure.

Răpirea lui Fală

Comitetul soldaților ruși a fost informat, că în ziua de miercuri, 17 ianuarie, fiind zi de iarmaroc în Glodeni, sătenii s-au înțeles să-l scoată pe Porfirie Fală în mijlocul acelui iarmaroc și să-l omoare pe-ndelete în modul următor: să i se scoată cu cuțitul câte un ochi; să-i scoată dinții pe rând cu cleștele; să-i rupă ciosfârți și hălci de carne din trup și să le arunce câinilor.

Atunci, în sufletele lor, străine de această ură politică, înnobilate de un sentiment umanitar, ce-și găsea explicația în ororile războiului la care fuseseră părtași, se născu dorința de a scăpa pe acest nevinovat de soarta groaznică ce-l aștepta.

Astfel, în seara de 16-17 ianuarie, cinci soldați l-au răpit pe Fală din Glodeni, trecând Prutul și ducându-l în comuna Ștefănești, oprindu-l în Butești, unde se afla tatăl lui Fală, soția sa, dna Victoria Fală, și copila Claudia Fală, care, în treacăt, l-au putut vedea, fiind în casa lui Mihail Popa.

În Ștefănești (Botoșani) l-a îngrijit, cu mult devotament, doctorul Ursu și, grație constituției sale robuste, până la 7 februarie a putut să părăsească patul, încărcat de bandaje peste răni încă deschise, sângerânde și supurânde.

Ministrul de Interne de atunci, răposatul Alecu Constantinescu, a ținut să cunoască personal pe acest martir al cauzei naționale din Basarabia și printr-un ofițer, anume Marmeliuc, P. Fală i-a fost prezentat la Iași. Venind în satul Musteața, ne-a găsit pe noi în casa sa, iar pe soția sa și mica Claudia, tefere și sănătoase. Satul mișuna de soldați români cu căști de metal în cap. O curățenie exemplară și o cumințenie uimitoare domnea în tot satul.

Ba, după ce ne-am cunoscut și ne-am împrietenit – într-un ceas între frații care au același ideal, prietenia și intimitatea se și înfiripează -, Fală îmi spunea, mie și camarazilor ofițeri, că toți soldații care l-au întâlnit pe drum prin sat i-au dat respectuos *bună ziua*, ca și cum l-ar fi cunoscut. Și tot el răspundea: *Ei! Poate și-*

or fi închipuit frățiorii că bandajele unui om ce umblă cu capul sus nu-s jucării. Ei știu că rana e o decorație pentru cel ce o poartă. A răni pe altul e lucru ușor; a te răni alții pe tine, pentru că nu le placi sau nu te înțeleg, este o onoare. Bine, draguților! Să vă trăiască! Halal de-așa soldați! De-acum să nu mai plecați de la noi în vecii vecilor.

În auzul meu și al camarazilor mei, locotenent Isidor Dumitrescu, sublocotenentii Făcia și Sachelarie, soția sa i-a comunicat, cum a stat ascunsă în piei de oaie, în pod, împreună cu fiică-sa și cum zilnic le căutau să le omoare, până când a venit Armata Română în sat. Mâncarea le-o aducea pe furiș servitoarea Xenia Coca. Vorbea cu recunoștință de ajutorul moral dat de bunul român Gheorghe Dima.

Când a început soția sa să-i înșire prădăciunile de la curtea tatălui său din Butești și de la gospodăria lor proprie din Musteața, turma de oi, cerealele, nutrețurile și altele de către bande succesive de tâlhari, pentru a pedepsi pe *cei cu limba-mamă*, Porfirie Fală, ca o stâncă de piatră, asculta în tăcere și ochii-i sclipeau în boabe de lacrimi.

După o tăcere de câteva clipe, răspunse simplu: *Vasăzică sunt sărac? Nu-i nimic: iată-ne bogăția viitoare, frații noștri, neamul nostru, nădejtile noastre, și-și îndreaptă larg arătând către noi, martorii acestei scene emoționante, petrecute în sânul unei alese familii de răzeși moldoveni.*

Aș vrea să știu, care Iov din Biblie ar fi răspuns mai frumos? Care om, că om este și Fală, cu sufletul atât de zbuciumat și cu trupul martirizat până la pragul morții, ar fi răspuns cu atâta seninătate și bunătate la auzul acestor vești? Din informațiile pe care le am, marele luptător basarabean încă n-a fost nici măcar până în prezent despăgubit de distrugerea și pustiirea ce i s-a făcut, necum să mai fie vorba de vreo recompensă patriotică, la care cred că ar avea dreptul. E dureros și descurajator.

* * *

Cu toată convingerea mea de ostaș și de român, descopăr această serie de evenimente, din care se adapă scrisul istoriei nepărtinitoare asupra românismului și purtătorilor de opaițuri naționale pentru luminarea minților poporului moldovenesc din Basarabia.

Schingiuirea și jefuirea lui Porfirie Fală este produsul mentalității din acea vreme și a epocii sociale ce n-a întârziat să-și trimită câțiva reprezentanți la conducerea republicii. Faptele acestea poartă dăngaua anului 1918 de la Christos.